

Muszkák és labancok

NICK ELSDORF

Bécs hisz a könnyeknek. Úgy értem, Moszkva könnyeinek. Méghozzá örömkönnyeinek.

Egy liberális klub rendezvényén üldögéltem vagy századmagammal néhány hete a Ring egyik díszes palotájában. Körülöttem egyetemisták, tanárfélék, üzletemberek, újságírók: szabadelvűen vártuk az előadót, Vitalij Koroticsot, az Ogonyok glasznoszty-mandarinját. Ő – szintén szabadon – illő szicsasz-késedelemmel érkezett, így alkalom nyílt egy kis társalgásra. Rögvest kiderült, hogy a körülöttem helyet foglaló távol- és közel-nyugati ismerőseim közül egyedül nekem vannak előzetes (szerény) főntartásaim a hatalomvéde „fennsőség” e harcos moszkvai tömegkommunikátorával szemben.

No, nézd a cinikus magyart – cukkoltak és hecceltek (vö. *zucken, hetzen*) mézédeseen. Mert nálatok már egyensíthetik a gerincüket a zsurnaliszták, nem kell mindjárt megfeledezni a régi, szép gerincropogató időkről. A piac cenzúrája sem vidám dolog, nemcsak a Központi Bizottságé. Gorbacsov nélkül meg ti is megnézhetnétek magatokat. Szerencsétlen gorbimániások – legyintettem (gorbizony nyomatékosítottam volna, ha anyanyelvemen szólhatok) mit beszéljek én ezeknek a reálszoc médiáról, akik, ha azt mondom: Mozgó Világ, vadember módjára így válaszolnak: *addir si muove, na und?*

Elmerengtem, volt időm, mi is a gyors pártfogás indoka, amikor nekem eszem ágában sem volt támadni. Se a cárt, se annak főtollnokát. Akadtak persze furcsa előjelek.

Nem messze lakom a *Schwarzenbergplatz*tól, mely már Bécsbe-léptemkor elriasztott margitszigeti unalmú toronymagas szökőkútjával. Nagysokára vettem csak észre, hogy a vízfűgöny-szörny mögött alig kivehetően ott ágaskodik az eredeti szovjet hősi emlékmű, éspedig a hajdani szovjet megszállási övezet határán. Van is, meg nincs is, teljes valójában csupán télen üzemel, akkor viszont stílusosan karácsonyfavásárt (vö. fenyőfaünnep, *oh Tannenbaum*) rendeznek körülötte december végéig. Az év nagyobb részében vízpára fedi: *sehr praktisch*, nem kell időnként a pucérjába szállítani, ámbátor ha váratlanul szembejönne egy temetési menet...

A „távol(ságtartás) Moszkvától”, pontosabban annak szemérmes-udvarias módja már akkor feltűnt, amikor első tétova lépéseimet tettem a bécsi akadémiai világban. Keletkutató kollégákat keresve, néhány mindentudó és mindent jobban tudó cseh, lengyel és magyar emigráns mellett csak elvétve bukkantam bennszülöttekre. Ezek is, orosz- és szovjetológia címén vagy Nagy Péter hálószoatitkait für-

késztek, vagy a jelenlegi szovjet költségvetési deficit pénzügytechnikai részleteibe mélyedtek. Csak semmi provokáció, kérem, a medve etetése viszont szigorúan engedélyezett.

Két évvel korábbi finn élményeim törtek fel bennem. Akkor a helsinki kikötőben árválkodó szovjet katonai emlékmű tövében hallgathattam szovjetológus barátom panaszáradatát a finom, de hathatós cenzúráról, ha valaki a szomszéd óriásról kívánja nyomtatásban látni pikánsabb gondolatait, no meg arról, hogy kecskeny e finn hazában alig van kivel társalognia a szovjet gazdaság történetéről. Szemléltetésül bemutatta barátját a külügyből, aki most főnökeinek ír tompa beszédeket a *druzsbaról*, ahelyett, hogy Buharin filozófiai nézeteiről készített monográfiáját folytatná. Életemben először kerített hatalmába a finnugor összetartozás érzése, ezért úgy véltem, rátérhetünk az egyetlen komoly kérdés megtárgyalására. Alig fogtam bele, beszélgetőpartnereim egyszerre savanyodtak el: mi a csudát akartok ti, magyarok mindig ezzel a finlandizálással – értetlenkedtek –, hát nem látjátok, hogy számunkra ez a fogalom inkább a Kelethez kötődés, mint a Nyugathoz tartozás szimbóluma? Tudjátok mit, jobban jartok, ha mondjuk, *deutschlandizáltatjátok* magatokat!

AZ OKOS OGONYOKOS

Finlandizálás – ausztrianizálás. Vörös Hadsereg ki – illedelmes viselkedés be, emlékmű marad. Vigyázat, túlságosan is kínálja magát a párhuzam – mélyedtem éppen magamba feddően, amikor belépett a terembe Korotics. A Néppárt (az itteni MDF; vö. Wajda *Légyfogója*nak halhatatlan mondatával: „Shakespeare az angol irodalom Gribojedovja”) Kelet-felelős alelnöke kísért. Mesélik róla, hogy amikor a hetvenes években az előbb említett *Schwarzenbergplatz* környékén vásárolt magának lakást, anyja így füstölgött: hogy lehetsz ilyen könnyelmű, fiam, hogy csak úgy ripszropsz beköltöztöl a szovjet zónába?! A vakmerő politikus kedélyes bevezetőjében elegánsan kihasználta az Ogonyok (Tűzecske) cím kínálta metaforikus lehetőségeket, majd leült és leesett az álla.

Mint ahogy mindenkinek. A szovjet szónok ugyanis azonmód belefogott egy mondatba, melyre csak másfél óra múlva tett pontot. Jóllehet ez a beszéd is valahol az októberi forradalomnál kezdődött és „éljen a béké”-vel zárult, ám ami közé szorult, ismeretlen zene volt. Még az olyan füleknek is, amelyek – egy *Donaumetropolis*-szal odébb – hosszán edződtek a mást-Nyugatra, mást-Keletre kettős szemantikájáról rendezett tanfolyamokon.

Az orvosból lett újdondász Korotics, akinek életrajzában sajnos ott pironkodik néhány esztendő 1965 után, melyet a Szovjet Írószövetség titkári székében töltött el (vészelt át?), csak beszélt és beszélt. Maraton-mondatát mindössze fél óra elteltével kezdtem pedzegetni. Szabad tömörítésben így hangzott: hü, de jó, amikor az ember őszintén beszélhet és írhat, szabadon gondolkodhat, gyülekezhetsz, szervezkedhetsz, utazhatsz. Bocsássatok meg, hogy ezt nekünk még jó ideig tanulnunk kell. Csak háború ne legyen – fejezte be Dalos György nagymamáját idézve. Alázatoskodás nélküli alázat, némi könnyes önironiával elegyítve – ez az, ami azon nyomban megmelengette a bécsi szabadelvű szíveket.

Nem úgy minden honfitársát. Oleg Rumjancev, a nyugat-európai elvbarátait végiglátogató ifjú moszkvai szocialdemokrata néhány napja égő szemekkel közölte velem véleményét a Korotics-félekről: *gospodá-liberáli*. Majd hibátlan magyarsággal – melyet saját bevallása szerint igen kiscsoportos foglalkozások keretében sajátított el ily kitűnően – fordította le: liberális uracskák. Máig nem tudom, melyik szót tekintette nagyobb sértésnek.

„Úrifiúk” – kattant be Révai, de gyorsan elhessentettem a gyanút. Demokrácia és liberalizmus: sejtem, idővel nehéz őket együtt szeretni, különösen felvilágosult(?) abszolutizmussal keverve. De nálunk, ahol Rumjancev is tanulta az ígért, a civil társadalom apostolai és az udvari titkos tanácsosok hosszú évekig biztosan, sőt – néha még ma is képesek szót érteni egymással. Igaz, a magyar „civilisták” – nem úgy, mint orosz hívők – ritkán hivatkoznak az obszcina szépségeire. Dagad a keblem, hogy kis hazám új Martovot adhat a nagy Szovjetunióknak. De félek is, hogy ha a demokratáknak és a liberálisoknak megint ily hamar szétart az útjuk orosz földön, akkor még az eddigieknél is könnyebben férköznek majd közéjük a bárhonnan is jött populista radikálisok.

Koroticsnál tartottunk. Amerikában jártam – kezdte sorolni úri példait ártatlanul – Bush beiktatásakor. Tanúja voltam, ahogy kezét fogott Reagannal, és annak is, hogy a gesztus láttán az embereknek könny szökött a szemébe. Én se tudtam megállni meghatottság nélkül. Az járt a fejemben – emlékezett tovább elkomorulva – hogy a mi Uniónkban (értsd: az Egyesített Államokban – N. E.) még egyetlen vezér sem nyújtotta békésen jobbát utódjának: Lenin utolsó leheletével még azon volt, hogy lemondassa a korábban általa futtatott Sztálint; ez utóbbiról még mindig nem tudni, hogy valóban a guta ütötte-e meg; Hruscsovot, majd Brezsnyevet is palotaforradalom emelte a hatalomba; végül jött a „géporszak”, amikor a főtítkárok ugyan a biológiai törvényt meghazudtolva váltották egymást, de kézfogásra már egyiküknek sem tellett.

Nyugat-európai utam során – folytatta frivol egy-mondatát-a-zsarnokságról a vendég – mindenütt megköszönték nekem 1917 októberét, mondván: a jóléti állam aligha épülhetett volna fel a bolsevik paradicsom rivális ígérete nélkül. Úgy látszik, mindössze egy ország van a világon, amely a hetven év alatt nem részesült Október áldásaiból – somolyintott Korotics. (A szovjet jólét jobblétre szenderült – fűzte volna hozzá, ha a Kárpát-medencében tanulja a harcos szociálpolitikát.)

1917-ről szólva forradalmat mondott, s nem lázadást vagy ellenforradalmat, ahogy azt a korabeli orosz liberálisok tartották, de ezen az apró stilisztikai problémán a kadétok késői bécsi utódai nagyvonalúan fölüleltek. Pedig az utóbbi időben a helyi közvéleményformáló főkurucok, Lendvai és Martos minden nyelvi ügyességüket latba vetik, hogy a nemzeti-népi-nagy-októberi-sajnálatos-korrektív-forradalmi-örvendetes-fölkelés szódzsungelében eligazítsák megriadt közönségüket. A szegény osztrákokat, akiknek ha valami németül *Nationale Volks*-szal kezdődik és lőnek benne, akkor az az NDK-ban van és *Armee*-val végződik.

A nemzet fogalmával már elővigyázatosabban bánt Korotics. Nem csoda, a *Pamjaty* fröcsök-céltáblájaként, az elkorcsosult *zápádnik* kényszerzubbonyában legföljebb néhány anti-antiszemita tréfához van kedve az embernek. (Kissé meglepődött, hogy ezek nemigen pukkantak a bécsi szabadelvűek körében.) Egyébként is minden szavából kitetszett a tanácsalanság: mi lesz a Szovjetunió-minusz-szovjet kivonási művelet eredménye? Átmenthető-e a föderáció, ha a szovjet helyett tanács, ne adj' isten parlament alakul? Hja, magyar demokratának is nehezebb lenne beállni (legyen szó fórumosról, szociálról vagy szabadról), ha a nemzetiségek még mindig a határainkon belül élnének. Stenkalapja! Csonka-Magyarország mégiscsak mennyország?

A SEMLEGESSÉG ÖSSZEKÖT

Ha valamitől igazán rettegnek itt Közél-Nyugaton, az a Vadóc Kelet. Ki rajongana azért, ha határai közelében nemzeti villongások okán egymást bicskázza szerb a szlovén, román a magyarral, orosz az ukránnal, mindenki mindenkivel tetszőleges kombi-nációban. Az osztrák halandó jól tudja, a legkevesebb, ami neki az ilyen torzsalkodásokból kijár, hogy gondoskodhat az *Ostblock*-menekültek újabb tömegeiről. Nagy Imrét ugyan egyenesben gyászolta az osztrák televízió, a kommentátor azonban alig győzte ejnye-bejnyével a ravatali szovjet-kritika hallatán, és a sűrűn bejátszott '56-os archív filmekben Vorarlbergben is megcsodálhatták, hogyan özönlött át egykoron a magyar nép a burgenlandi pár-lépés-a-határon.

Most éppen a bolgár-törökök kisebb hadát nyögi Bécsnek büszke vára. Szovjetthonban viszont az esetleg menekülni vágyók majdnem annyian vannak, mint az oroszok, vagy talán még annál is többen. Erre a szomorú tényre a bécsieknek nap mint nap módjukban áll fölfigyelni, hiszen az *ex-reffusznyikok* ismét felduzzadt áradata itt keresztezi a Dunát. Szovjet állampolgárból (kicsit harciasabbakból talán) mindazonáltal a mainál néhány százezerrel többet látott jönni-menni Osztrákia népe 1945 és 1955 között. Nép közé jártamban ébredtem rá én is, hogy valahol e korszak tájékán érdemes keresgélnem a muszkák iránti labanc tapintat forrásait. (Hacsak nem a Szent Szövetségtől próbáljuk meg felgöngyölíteni az osztrák-orosz mosolydipломácia fonálát...)

Az együttélés folklórja kísértetiesen ismerős, kivált a háborút közvetlenül követő évekből. „Pisztolyt cserélek

cigaretta!”, „kisöcsi, kérsz csokoládét?”, *málenkij robot*, „büszke kozák, add vissza a Doxámat!” – e fordulatok osztrák-német átköltésben hasonlóan csengenek. Az utca embere még a rágógumi-osztogató jenkiket sem tisztelte meg a „felszabadító” jelzővel: Ausztria-szerte a „megszálló” vált az antifasiszta szinonimájává. Ez a nyelvi makacsság talán nem teljesen érthetetlen egy olyan országban, ahol – mint az pár hete, a vezér századik születésnapján kiderült – még ma is városok és községek tucatjai tartják fenn jobb időkre Hitler díszpolgárságát. Az idősebb nemzedék vasszorgalommal hagyományozza lemenőire a magyar földön is vissza-visszaköszönő orosz tárgyú háborús tantörténeteket: a barokk kastélyok eltűzelt parkettáiról, a kölnivíz torkos szeretetéről, és az angol WC rendeltetésének némi félreértéséről. A népi mitológia utolsó gyöngyszemét Badenben szedtem fel. Arról a szovjet főtisztről szól, aki – hol volt, hol nem volt – elakadt a nagy hóban. Ezen úgy, de úgy fölbosszantotta magát az istenadta, hogy tüstént kidoboltatta a városban: a lakók haladéktalanul lapátolják be a havat az utcáról a házak udvarába. A furfangos badeniak azonban..., folytatódna a mese, ha az lenne. (Nota bene, saját elmondása szerint Trockij akkor kezdett el kacérkodni a NEP gondolatával, még 1920 tavaszán, amikor feltűnt neki, hogy veszteglő páncélvonata elől a muzsikok még akkor sem hajlandók eltakarítani a hőtörleszt, ha kivégzéssel fenyegetőzik, sőt be is váltja ígéretét.)

Jaj a győztesnek? A legyőzötnék persze kényelmetlenebb a dolga. Ám a katonák lassan kaszárnyáikba térnek, a megszállás pedig beépül a hétköznapiakba. Ausztria is előbb-utóbb a hidegháborús helybenjárás, a jóvátételi alkuk és a semlegesség kimondását megelőző diplomáciai kötélhúzás terepévé vált. Volt tíz éve, hogy megtanulja, mit ér az államszerződés, míg életbe lép, majd még harminc, hogy kiélvezze mindazokat az előnyöket, amelyek abból származnak, hogy másutt ilyen megállapodások nem léptek életbe. E pillanatban apró ideges rángásokat észlelek a bécsi politikusok arcán: vagy az új tömbönkívüliek konkurenciája tör be, vagy a menekültek árja a mégiscsak-tömbön-belül-maradtakból, esetleg mindkettő. Lehet itt még Ausztria boldog egyáltalán?

A háború utáni évtized azonban áldozatosabb beruházás volt annál, hogy hasznát csak úgy veszni hagyják. Az államszerződés megkötéséig az ország keleti fele (vö. Vorošilov-marsall segély) alig tudott talpra állni, miközben anyagilag jóvá kellett tennie minden vétkét. Az USIA betűszót (a szovjetesített üzemeket hívták így) még napjainkban is hegyesen mondja ki az osztrák. A kommunisták, akiknek '45-ben még tíz minisztérium (köztük a belügy is) engedelmeskedett, három év alatt, választási kudarcaik arányában teljesen kiszorultak a kormányból. A „fordulat éve” tehát elmaradt (ha az 1950-es munkás-paraszt puccs-kísérletecskét nézzük, talán nem is olyan magától értetődő módon), a megszállók viszont bennmaradtak. Bécs számára már 1946 óta világos volt, hogy a szuverenitás és a semlegesség dolgában a végső döntést a Kremlben hozzák. Keservesen kellett mégis ráébrednie arra, hogy az elhatározás – precedens-értéke miatt, meg azért is, mert összefüggött a német rendezéssel – tetszőlegesen halogatható. Osztrák

rák részről szívós diplomáciai zarándoklásba fogtak hát azért, hogy bizalmat vásároljanak a hivatalból bizalmatlantól.

Mit tudtak ajánlani? Busás jóvátételt, egy jókora lukat a NATO bajor és olasz szárnya között, no meg azt az illúziót, hogy hátha a semlegesség követőkre talál (nyugaton). '53 után a Kelet némileg elbizonytalanodott, a Nyugat nem tétlenkedett, és akadt néhány profi külpolitikus is a bécsi udvarban. Ez elég volt (pontosabban, ez mind kellett) a mennybemenetelhez. Vagy – ahogy a kevésbé elégedett osztrák mondja – a felszabadulás és a szabadság közti, maig is tartó állapot eléréséhez.

A szovjet jóindulat azóta is drága kincs, most éppen az *Alpenrepublik* közöspiaci csatlakozásához adagolják cseppekben. Időközben szoros gazdasági szálak szövődtek a kicsi és az óriás között. Fegyver és olaj onnan, embargós elektronika innen – van tehát mit veszíteni. Már kiválasztották a Bajkonurba készülődő első osztrák asztronautát... Az udvarias viselkedés mindamellett sokkal mélyebben lakozik az osztrák tudatalattiban, mint hogy e profán adokkapokkal egyszerűen kifejezhető lenne. Jó adag hála táplálja, megkönnyebbülés, egy nemzet önmagára találása. Még ha mindezen jókért az UdSSR nem is tehető közvetlenül felelőssé. Alsó-ausztriai kolléganőmet – hat éves volt ekkor – kaján nagyapja kivitte a pályaudvarra integetni. Egész életre meghatározó – kellemes – élménye maradt a *Krasznaja Moszkvában* távozó tisztfeleségek parfümillata. Azóta pedig egyfolytában örvendezik, hogy országa elnem-kötelezett, nem része egyetlen Németországnak sem, egészben hagyták, finoman visszatalált a Monarchia kultúrhagyományaihoz és virágzik. Nem csupán síparadicsom (egyben turisztikai kontrasztja az *Ungarischer Paprikának*), hanem híd is Kelet és Nyugat között. Bár – mint az itteni cinikusok mondják – a folyó fölött legtöbbször nagy a cűg...

Kislányom bármikor fölmondja a Transz-szibériai Vasútvonal 628 állomását. Bécsi földrajztanára már majdnem ennyiszor kikérdezte az osztálytól.

AZ OROSZ AGÁR

Az osztrák népi történelemszemléletben, ahogy telnek-múlnak az évek, a szovjetek egyre inkább úgy jelennek meg, mint akik kimentek, nem pedig mint akik bejöttek. Ha nem is mentek messzire, távol kerültek (gondolták sokan Csernobil előtt). Egyébként is a „hány cukorral tetszik parancsolni a múltat?” a bécsi kávéházakban is kedvenc historiográfiai fordulat. Az ellenségkép e tájon egy tekintetben biztosan módosult. Talán a németeket vagy a zsidókat kedvelték meg? Aligha nagyon. Az amerikaiakat gyűlölték volna meg Waldheim kiközösítése miatt? Még ha így lenne is, az elnöknek jó esetben mindössze három esztendeje marad arra, hogy jobb ízlésű politikusok ne látogassák. Hát az oroszok? Bizony, bizony, a hajdanán feléjük áradó ellenérzéseknek – ha működik a gyűlöletmegmaradás törvénye – mára a jugoszláv, a török, a lengyel, s mindinkább a magyar „megszállók” lettek a célpontjai.

Persze nem lehet az ember örökké tiszteletudó, különösen, ha a másik fél tiszteletparancsoló. Miközben a peresz-

trojka még mindig hízlalja a bécsi butikok bevételeit (a kommersz trikókon díszelgő cirillbetűs feliratokat lassan már a született oroszok is megértik), a liberális sajtó az újkeletű „Gorbazmuson” köszörüli a nyelvét. Természetesen nem az osztrákok, hanem a németek meglegedettségére célozva. Kétszer annyi orosz filmet látok itt (és milyen jókat), mint a magyar televízióban, de vendégmunkahelyemen a titkárnők megmosolyogják a konferenciánkra érkező tudományok doktorát, amikor vagy másfél kiló moszkvai alma gurul ki nyugatot még nem tapasztalt bőröndjéből. Az újságírók nagy rokonszenvvel tájékoztatnak a bécsi szovjet ENSZ-diplomaták bérharcáról, melyet azok dollárkereseteik államosítása ellen folytatnak, nem felejtik el azonban megjegyezni, hogy amióta vége a megszállásnak, talán kissé felduzzadt az orosz kolónia létszáma.

Még egyetlen sarokbaszorító felszólalást sem hallottam osztrák torokból a hetente idelátogató szovjet él-értelmségek vitaestjein (mondjuk arról, mit csinált a jelenlegi főtítkárr, amikor még nem volt az). Korotics – láttuk – teljesen lenyűgözte hallgatóságát. De az észet hazafitól, ki országa függetlenségi vágyaihoz kereste az együztérzést egy másik estén, sem tudakoltak mást, azt is igen szerényen, mint hogy milyen sorsot szánnak a szelíd szeparatisták az ott élő oroszok millióinak.

Valójában csak a bulvárlapokban bízhat, ki keleti ke-

ménységű érzelmekre vágyik. Ma épp szomorú kutyaszemeket látok az egyikben. A cikkben pedig azt olvasom, hogyan „felejtett” ott egy szovjet turista a pályaudvari csomagmegőrző kasznijában egy fajtisza magyar kuvaszkölyköt, melyet ezért egy vasúti tisztviselőnek kellett hősiesen kiszabadítania börtönéből. A Russe-t az újság hat bűnben is vétkesnek találja: 1. becsempészte az állatot Ausztriába (vám- és egészségügyi szempont); 2. e művelethez biztos egy koffert vett igénybe (állatkínzási szempont); 3. csak azért gyötörte a kutyát, hogy pénzhez jusson (merkantil szempont); 4. amikor nem sikerült áruba bocsátania a szegény jószágot, hosszú órákra bezárta azt a sötét szekrénybe (újabb kínzás); 5. ezzel potom 10 schillinggel elintéztnek vélte az ügyet, ahelyett, hogy az állatot elszállította volna a menhelyre (újabb anyagiasság); 6. végül a kutyát még meg is kellett operálni, mert születésekor a köldökét szakszerűtlenül látták el (újabb higiénés szempont). Miután a sintérlelkűt *Auslánderről* leszedték a keresztvizet, az életmentő bekerült a „Köszönet a jótettért” rovatba. Elévülhetetlen érdeme, hogy ő már akkor a rendőrségre akarta küldeni a kutya-kupecet, amikor az nála tapogatózott, tud-e jó vevőt a portékájára.

Volna egy orosz agaram...

BÉCS, 1989 JÚLIUS

